

PARIUTUMISKÄYTTÄYTYMISEN JUURET

Emme ole koskaan päässeet kunnolla eroon ajatuksesta, että jossakin elää kansa, joka on täydellisessä harmoniassa luonnon ja toisensa kanssa, ja että ilman länsimaisen kulttuurin turmelevaa vaikutusta mekin eläisimme samalla tavalla.

– Melvin Konner, *Why the Reckless Survive*

Ihmisen pariutumiskäyttäytyminen viihdyttää ja hauskuttaa meitä ja antaa oivallista ainesta juoruiluun, mutta aihe herättää meissä myös syvää levottomuutta. Harvoja ihmiselämän osa-alueita pohditaan yhtä perusteellisesti ja säännöstellään yhtä monilla laeilla mitä erilaisimmissa kulttuureissa. Harvoihin toimintoihin liittyy yhtä monimutkaisia rituaaleja. Silti ihmisten pariutumiskäyttäytyminen vaikuttaa välillä käsittämättömällä tavalla. Naiset ja miehet valitsevat kumppaneita, jotka tekevät heille henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Heidän yrityksensä houkutella kumppaneita epäonnistuvat usein. Parisuhteet törmäävät ristiriitoihin, joista voi syntyä tuhoisa syyttelyn ja halveksunnan kierre. Huolimatta hyvistä aikeista ja ikuisen rakkauden valoista puolet aviopareista päättyy eroon.

Kärsimys, petos ja menetykset ovat räikeässä ristiriidassa vallalla olevan romanttisen rakkauskäsityksen kanssa. Kasvamme aikuisiksi uskoen tosi-rakkauteen, siihen että löydämme “sen oikean”. Kuvittelemme, että kun kumppani on löytynyt, astumme avioliiton auvoisaan satamaan ja elämme onnellisina elämämme loppuun asti. Todellisuus vastaa kuitenkin harvoin näitä kuvitelmia. Harhakuvat särkyvät, kun tarkastellaan tilastoja: avioeroluvut ovat suuria, 30–50 prosenttia aviopuolisoista on uskottomia ja mustasukkainen raivo romuttaa monet suhteet.

Epäsopua ja eroa pidetään yleisesti parisuhteen epäonnistumisen merkeinä. Ne nähdään poikkeuksina ja normaalin avioelämän vääristyminä. Niiden uskotaan kielivän osapuolten riittämättömyydestä, kypsymättömyydestä, neurooseista, yrittämisen puutteesta tai yksinkertaisesti huonosta arvostelukyvystä parin valinnassa. Tämä näkemys on perin pohjin väärä. Pariutumisen konflikti on sääntö, ei poikkeus. Konflikti ilmenee monella tavalla: mies voi esimerkiksi tuntea suuttumusta, jos nainen torjuu hänet tai nainen saattaa turhautua, kun mies pakoilee kotitöitä. Ristiriitojen suurta määrää ei ole helppo selittää. On kysymys jostain syvällisemmästä, koko ihmisluontoa koskevasta – jostakin, mitä emme täysin ymmärrä.

Ongelmaa monimutkaistaa se, että rakkaudella on ihmiselämässä niin keskeinen rooli. Rakastuneet ovat täysin tunteensa lumoissa, ja ne, jotka eivät elä rakkaussuhteessa, käyttävät paljon aikaa ja energiaa siitä haaveilemiseen. Rakkaudenkaipuu on tuottanut ehkä enemmän runoutta, musiikkia, maailmankirjallisuutta, saippuaopperoita ja kioskiviihdettä kuin mikään muu aihe. Päinvastoin kuin toisinaan luullaan, rakkaus ei ole länsimailman hyväosaisten keksintöä. Kaikissa kulttuureissa koetaan rakkaudesta ja kaikissa kielissä on sitä tarkoittavia sanoja.¹ Rakkauden alituisen läsnäolo on saanut meidät vakuuttumaan, että rakkaus ja sen keskeiset ominaispiirteet, sitoutuminen, hellyys ja intohimo, ovat väistämätön osa ihmisenä olemisen kokemusta ja että ne ovat kaikkien ulottuvilla.²

Se, ettemme ymmärrä ihmisen pariutumiskäyttäytymisen todellista, paradoksaalista luonnetta, koituu sekä tieteelle että yhteiskuntaelämälle kalliiksi. Tiede ei vallitsevissa olosuhteissa pysty vastaamaan suureen arvoitukseen, miksi ihmiset uhraavat vuosia elämästään rakkauden ja puolison etsimiseen. Yhteiskuntaelämässä puolestaan tiedon puute aiheuttaa turhautumista ja avuttomuutta, kun pieleen menneet pariutumisyrietykset tai kehnot parisuhteet mutkistavat asioita niin työpaikalla, treffikuvioissa kuin kotona.

Meidän on siis myönnettävä, että rakkaus ilman konfliktia on mahdollisuus ja hyväksyttävä, että tämä piinallinen paradoksi luonnehtii tärkeimpiä ihmissuhteitamme. Realismin on tultava haaveiden sijaan. Ym-

märtääksemme näitä mutkikkaita ristiriitoja meidän on palattava ihmisrodun kehityshistoriaan – evoluutioon, joka on jättänyt merkkejä niin mieleemme kuin ruumiiseemme ja muuttanut sekä lisääntymis- että selviytymisstrategioitamme.

KEHITYSOPILLINEN TAUSTA

Charles Darwin tarjosi yli sata vuotta sitten parinvalinnan arvoituksiin mullistavan selityksen.³ Darwinia oli alkanut askarruttaa se seikka, että useille eläinlajeille oli kehittynyt ominaisuuksia, jotka näyttivät heikentävän niiden kykyä selviytyä hengissä. Huomiota herättävät ulkonäköpiirteet, kuten korea sulkapeite tai suuret sarvet, vaikuttivat eloonjäämisen kannalta riskitekijöiltä. Riikinkukkojen upea sulkapeite suorastaan houkutteli saalistajia; kuinka oli mahdollista, että tämä ominaisuus oli voinut kehittyä ja yleistyä? Sehän oli selviytymiselle selvä uhka. Darwin vastasi, että riikinkukon näyttävät sulat kehittyivät, koska niiden ansiosta yksilö menestyi paremmin suvunjatkamisessa. Kilpailussa puolisosta koreasulkaisella riikinkukkokyksilöllä oli etulyöntiasema ja sen geenit siirtyivät eteenpäin. Niiden ominaisuuksien kehittymistä, jotka ohjaavat biologista evoluutiota lisääntymiseen liittyvän hyödyn – ei eloonjäämisen – vuoksi, kutsutaan *seksuaalivalinnaksi*.

Seksuaalivalinta ilmenee Darwinin mukaan kahdella tavalla. Ensimmäinen niistä on samaa sukupuolta edustavien yksilöiden keskinäinen kilpailu, josta sarviaan kalisuttavat uroshirvet ovat tyypillinen esimerkki. Kilpailun voittaja saa enemmän parittelumahdollisuuksia kuin muut koiraat. Tämantyyppisessä kilpailussa lajille hyödylliset ominaisuudet – vahvuus, äly tai kyky saada liittolaisia – kehittyvät, koska voittajat pystyvät parittelemaan useammin ja siten varmistamaan geeniensä siirtymisen seuraavalle sukupolvelle. Toinen seksuaalivalinnan muoto on toisen sukupuolen tiettyjen ominaisuuksien suosiminen. Nämä ominaisuudet vahvistuvat, koska yksilöt, joilla niitä on, valitaan parittelukumppaneiksi useimmin, ja niiden

geenit menestyvät. Sitä vastoin ne eläimet, joilla toivottuja ominaisuuksia ei ole, eivät pääse parittelemaan, ja niiden geenit häviävät. Koska riikinkukkonaaraat suosivat koiraita, joiden sulkapeite hohtaa ja välkkyä, vaatimatommamat koiraat katoavat evoluutiossa. Nykyisten riikinkukkojen upean sulkapeitteen salaisuus on siis se, että lajin kehityshistoriassa naaraat ovat paritelleet mieluiten koreiden ja värikkäiden koiraiden kanssa.

Darwinin seksuaalivalintateoria antoi alkusysäyksen pariutumiskäyttäytymisen tutkimiselle. Siinä määriteltiin kaksi evoluution kulkua muutavaa avainprosessia: tietynlaisen kumppanin suosiminen ja kilpailu kumppanista. Miespuoliset tutkijat vastustivat teoriaa ankarasti yli sadan vuoden ajan, osittain siksi, että heidän mielestään aiemmin passiivisina pidettyjen naaraiden aktiivinen rooli kumppanin valinnassa antoi niille liikaa valtaa. Myös sosiologien valtavirta vastusti seksuaalivalintateoriaa, koska se esitti ihmisen vaistonvaraisesta toiminnasta riippuvaisena olentona ja näytti siten vähättelevän ihmislajin ainutlaatuisuutta ja joustavuutta. Olihan vallalla olettaus, että kulttuuri ja tietoisuus vapauttavat meidät evoluution vaikutuksesta. Läpimurto seksuaalivalintateorian soveltamisessa ihmisiin tapahtui 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla, kun psykologi- ja antropologikollegani ja minä aloimme laatia aiheesta alustavia teorioita.⁴ Koetimme määrittellä, mitkä perimmäiset psykologiset mekanismit olivat evoluution tulosta – nämä mekanismit auttavat selittämään sekä ihmisen käytöksen hämmästyttävää joustavuutta että naisten ja miesten aktiivisia pariutumisstrategioita. Tämä uusi tieteenala on nimeltään *evoluutiopsykologia*.

Kun aloitin tutkimukseni, ihmisten pariutumiskäyttäytymisen todellisuudesta tiedettiin hyvin vähän. Erilaisten ihmispopulaatioiden pariutumisesta oli olemassa turhauttavan niukasti tietoa, eikä korkealentoiselle evoluutioteoretisoinnille ollut olemassa käytännössä mitään empiiristä tukea. Ei tiedetty, olivatko jotkin parinvalintakriteerit universaaleja, olivatko tietyt sukupuolierot vallalla kaikissa kulttuureissa tai oliko kulttuurilla niin voimakas vaikutus, että se tukahdutti mahdolliset evoluution mukanaan tuomat mieltymykset. Erkanin siis psykologien valtavirrasta, ja ryhdyin selvittämään, mitkä ihmisen pariutumiskäyttäytymisen piirteet voi-

daan johtaa evoluution periaatteista. Lähdin liikkeelle testaamalla muutamia ilmeisimpiä evolutiivisia oletuksia liittyen sukupuolieroihin parinvalinnassa: tutkin esimerkiksi sitä, onko miehillä tähtäimessä nuori ja fyysisesti viehättävä kumppani ja etsivätkö naiset puolestaan kumppania, jolla on hyvä yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema. Tätä varten tein haastattelututkimuksia ja lähetin kyselylomakkeita 186:lle avioliitossa elävälle aikuiselle ja sadalle naimattomalle opiskelijalle Yhdysvalloissa.

Seuraavaksi halusin testata, olivatko tässä tutkimuksessa löydetty psykologiset ilmiöt yleisesti lajillemme tyypillisiä piirteitä. Jos parinvalintakriteerit ja muut ihmisen psykologiset piirteet olivat kehityshistoriamme aikaansaannosta, niitä löytyisi kaikkialta maailmasta, ei ainoastaan Yhdysvalloista. Panin siis alulle kansainvälisen tutkimuksen, jossa selvitettiin, mitkä tekijät vaikuttavat kumppanin valintaan muissa kulttuureissa. Aloitin muutamista Euroopan maista, kuten Saksasta ja Alankomaista. Tajusin kuitenkin pian, että koska Euroopan maat ovat keskenään monelta osin samanlaisia, evoluutiopsykologian periaatteja ei voi todentaa pelkäämään niiden tutkimisen perusteella. Viiden vuoden aikana laajensin tutkimusta niin, että siihen osallistui 50 yhteistyökumppania 37:stä kulttuurista, kuudelta mantereelta ja viideltä saarelta Australiasta Sambiaan. Kussakin kohteessa parinvalintaa koskevat kyselylomakkeet käännettiin paikalliselle kielelle. Poimimme otoksia suurkaupungeista kuten Rio de Janeiros-ta ja São Paulosta Brasiliassa, Shanghaista Kiinassa, Bangaloresta ja Ahmadabadista Intiassa, Jerusalemissa ja Tel Avivista Israelissa ja Teheranista Iranissa. Otantoja tehtiin myös maaseudulla, esimerkiksi Intiassa Gujaraatin alueella ja Etelä-Afrikan zulujen keskuudessa. Tutkimukseen osallistui niin korkeasti koulutettuja kuin kouluttamattomia. Vastaajien ikä vaihteli neljästätoista seitsemäänkymmeneen, ja vastaajia oli niin kapitalistisista, kommunistisista kuin sosialistisista maista. Kaikki tärkeimmät rodut, uskonnot ja etniset ryhmät olivat edustettuina. Kaikkiaan tutkimukseen osallistui 10 047 ihmistä eri puolilta maailmaa.

Kyseessä oli kautta aikojen laajin ihmisen parinvalintakriteereistä tehty tutkimus, mutta sekin oli vasta alkua. Tutkimus toi lisävalaistusta ih-

misen pariutumiskäyttäytymisen kaikkiin alueisiin seurustelusta avioliittoon, avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin ja eroon. Tulokset toivat uutta näkökulmaa myös aikakauden suuriin yhteiskunnallisiin ongelmiin – seksuaaliseen ahdisteluun, perheväkivaltaan, pornografiaan ja epätasa-arvoon. Päästäkseni tutkimaan mahdollisimman monia parinmuodostuksen osaluoteita aloitin yli 50 uutta tutkimusta, joihin osallistui tuhansia ihmisiä. Näissä tutkimuksissa haastateltiin miehiä ja naisia, jotka etsivät kumppania sinkkubaareista ja yliopistokampuksilta, pareja seurustelun eri vaiheissa, pariskuntia avioliiton viiden ensimmäisen vuoden aikana ja pariskuntia, joiden liitto oli päättynyt eroon.

Näiden tutkimusten tulokset aiheuttivat kollegoideni keskuudessa väitelyä ja hämmennystä, koska ne poikkesivat monelta osin perinteisestä ajattelusta. Tutkimustulokset eivät lainkaan vastanneet vakiintuneita käsityksiä miesten ja naisten seksuaalipsykologiasta. Yksi tämän kirjan tavoitteista onkin muodostaa näistä erillisistä löydöksistä yhtenäinen ihmisen parinmuodostuksen teoria, joka ei perustu romanttisiin käsityksiin tai vanhentuneisiin teorioihin, vaan uusimpiin tutkimustuloksiin. Huomattava osa siitä, mitä olen saanut ihmisen parinvalinnasta selville, on ikävää kuultavaa. Miehet ja naiset ovat häikäilemättömiä pyrkimyksissään saavuttaa seksuaaliset päämääränsä. He esimerkiksi panettelevat kilpailijoitaan, harhauttavat vastakkaisen sukupuolen edustajia ja jopa hankaloittavat omien puolisoitensa elämää. Nämä löydökset järkyttävät minua; pitäisin parempana, ettei ihmisen parinvalintaan kuuluisi lainkaan näitä kilpailullisia, ristiriitoja luovia ja manipuloivia puolia. Mutta tiedemies ei voi sysätä epämiellyttäviä tutkimustuloksia syrjään. Ihmisen parinvalinnan levottomuutta herättävät puolet on kohdattava, jos niiden rajuihin seurauksiin halutaan puuttua.

LISÄÄNTYMISSTRATEGIAT

Strategiat ovat tapoja saavuttaa tietty päämäärä tai menetelmiä, joilla ratkaistaan ongelmia. Saattaa tuntua oudolta tarkastella ihmisen parin-

muodostusta, romantiikkaa, seksiä ja rakkautta strategisina siirtoina. Me emme kuitenkaan koskaan valitse kumppania umpimähkään. Emme houkuttele puolisoehdokkaita mielivaltaisoin keinoin. Emme vähättele kilpailijoitamme vain siksi, ettei meillä satu olemaan parempaa tekemistä. Parinvalinta on taktista toimintaa ja strategioidemme tarkoitus on ratkaista tiettyjä ongelmia, jotta parinmuodostus onnistuisi. Jotta ymmärtäisimme, kuinka ihmiset ratkovat näitä ongelmia, meidän on analysoitava lisääntymisstrategioita. Niiden hallinta on välttämätöntä, jos yksilö haluaa menestyä pariutumistantereella.

Adaptaatiot eli sopeutumukset ovat evoluution kehittämää ominaisuuksia, joiden avulla laji ratkaisee hengissä pysymisen ja lisääntymisen ongelmia. Miljoonia vuosia kestäneen kehityshistorian aikana luonnonvalinta on rakentanut meihin nälkämekanismin, joka ratkaisee organismin ravinnontarpeen ongelman; rasvalle ja sokerille herkistyneiden makusilmujen ansiosta tiedämme, mitä laittaa suuhumme (pätkinöitä ja marjoja, mutta ei liejua tai soraa); hikirauhaset ja hytinämekanismi ovat kehittyneet ratkaisemaan liiallisen kuumuuden ja kylmyyden ongelman; pelon ja raivon tunteet saavat aikaan paon ja taistelun, jotta selviämme saalistajien tai aggressiivisten kilpailijoiden kynsissä; kehon monimutkainen puolustusjärjestelmä on sopeutunut taistelemaan sairauksia ja syöpäläisiä vastaan. Nämä tavat sopeutua ympäristön vaatimuksiin ovat ihmisen vastaus luonnon vihamielisten voimien asettamiin olemassaolon haasteisiin – ne ovat selviytymisstrategioita. Ne jotka eivät kehittäneet ympäristöön sopivia ominaisuuksia eivät myöskään pysyneet hengissä.

Lisääntymisstrategiat ovat vastaavasti tapoja sopeutua parinmuodostuksen haasteisiin. Niistä, jotka evoluution kuluessa epäonnistuivat lisääntymisyhteyksissään, ei tullut esi-isiamme. Me kaikki polveudumme pitkistä katkeamattomasta ketjusta sellaisia yksilöitä, jotka ovat voittaneet kilpailun kiinnostavasta partnerista, saaneet lisääntymiskykyisen kumppanin, pitäneet hänet itsellään kyllin kauan lisääntyäkseen, karkottaneet kilpailijat ja ratkaisseet lisääntymistä haitanneet ongelmat. Me kuljetamme mukamme noiden menestystarinoiden seksuaalista perintöä.

Jokainen lisääntymisstrategia on kehittynyt vastaamaan johonkin tiettyyn parinvalintaongelmaan, kuten mistä tunnistaa hyvä kumppani tai miten päihittää kilpailijat. Kaikkien lisääntymisstrategioiden taustalla on psykologisia mekanismeja, esimerkiksi kiinnostuminen tietynlaisesta kumppanista, rakkauden tunteet, seksuaalinen halu tai mustasukkaisuus. Kaikkiin psykologisiin mekanismeihin vaikuttaa ulkomaailmasta saatu tieto, kuten ulkonäkö, merkit seksuaalisesta halukkuudesta tai viiheet mahdollisesta uskottomuudesta. Psykologisiin mekanismeihin vaikuttaa myös meihin itseemme liittyvä tieto: kykenemme esimerkiksi valloittamaan kumppanin, joka edustaa tiettyä viehättävyysastetta. Tämän kirjan päämäärä on kuoria parinvalintaan liittyvien sopeutumisongelmien alta näkyviin ne monimutkaiset lisääntymisstrategiat, joita miehet ja naiset ovat kehittäneet ratkaistakseen nuo ongelmat.

Vaikka termi *lisääntymisstrategia* onkin hyödyllinen kielikuva puhuttaessa pariutumisongelmien ratkaisusta, se on harhaanjohtava siinä mielessä, että se luo mielikuvan tietoisesta aikomuksesta. Lisääntymisstrategioiden toteuttamiseen ei tarvita tietoista suunnittelua, eikä niitä tarvitse edes tiedostaa. Hikirauhasemme ovat ”strategia”, jolla keho ratkaisee lämmönsäätelyn ongelman, mutta niiden toiminta ei vaadi suunnittelua tai päämäärän tiedostamista. Samoin kuin pianistin suoritus voi kärsiä, jos hän äkkiä alkaa kiinnittää tietoista huomiota käsiensä liikkeisiin, niin myös useimmat parinvalintastrategiat toimivat parhaiten, jos yksilö ei ole niistä tietoinen.

PARINVALINTA

Missään kulttuurissa ei kaikkia vastakkaisen sukupuolen edustajia pidetä keskenään yhtä kiinnostavina. Tietynlaiset kumppaniehdokkaat asetetaan aina muiden edelle. Sukupuoliset mieltymyksemme ovat saaneet alkunsa samalla tavoin kuin muutkin mieltymyksemme. Otetaan esimerkiksi ravinto. Kivikauden ihmisillä oli valtava määrä mahdollisia ravinnonlähteitä:

marjat, hedelmät, pähkinät, liha, multa, sora, myrkkukasvit, risut ja ulosteet. Jos meillä ei olisi minkäänlaisia valintakriteerejä ruoan suhteen, vaan pistelisimme umpimähkään poskeemme ympärillämme olevia aineita, olisi pelkästään sattumaa, että jotkin ihmiset söisivät kypsiä hedelmiä, tuoreita pähkinöitä ja muuta ravitsevaa ruokaa. Toiset taas söisivät, hekin sattumalta, mätää lihaa, pilaantuneita hedelmiä ja myrkyllisiä aineita. Ne esi-isistämme, jotka valitsivat syötäväkseen ravitsevia aineita, pysyivät hengissä.

Tämä kehityshistoriallinen prosessi näkyy nykyisissäkin ruokatottumuksissamme. Pidämme ruoka-aineista, joissa on runsaasti rasvaa, sokeeria, proteiinia ja suolaa ja suhtaudumme torjuvasti kitkeriin, happamiin ja myrkyllisiin aineisiin. Nämä valinnat ratkaisevat erään hengissä selviytymiseen liittyvän ongelman. Olemme mieltyneet tiettyihin ruoka-aineisiin siksi, että ne olivat esi-isillemme tärkeä selviytymisstrategia.

Myös kumppanille asettamamme vaatimukset palvelevat adaptiivisia päämääriä, mutta mieltymykset eivät liity ainoastaan hengissä selviytymiseen. Kuvittele eläväsi kivikauden maailmassa. Joudut pysyttelemään nuotion loimussa ettet paleltuisi; sinun pitää metsästää lihaa perheelle tai kerätä pähkinöitä, marjoja ja yrtejä; joudut varomaan petoeläimiä ja vihamielisiä ihmisrodun edustajia. Jos valitset puolison, joka ei hanki perheelle ravintoa, joka ei viihdy luonasi vaan juoksee vieraisissa, joka on laiska ja keho metsästäjä tai joka käyttäytyy väkivaltaisesti, hengissä selviytyminen on vaikeaa ja suvunjatkuminen vaarantuu. Sen sijaan puoliso, joka hankkii runsaan toimeentulon, suojelee sinua ja lapsiasi vaaroilta ja käyttää aikaa, energiaa ja vaivaa perheesi hyväksi, on lyömätön etu. Viisaasti puolisonsa valinneiden esivanhempiemme huima etulyöntiasema niin hengissä selviytymisen kuin suvunjatkamisen kannalta on johtanut siihen, että parinvalinnassa on evoluution myötä kehittynyt selviä mieltymyksiä. Evoluution ansiosta me käytämme kumppania valitessamme yhä samoja kriteerejä.

Monien muidenkin lajien evoluutiossa tietyt piirteet ovat nousseet parinvalinnassa suosituimmiksi. Afrikkalainen kutojalintu on tästä hyvä esimerkki.⁶ Kun koiraspuolinen kutojalintu näkee lähettyvillä naaraan, se kiinnittää tämän huomion juuri rakentamaansa pesään riippumalla sii-

tä pää alaspäin ja räpyttämällä pontevasi siipiään. Jos koiras läpäisee tämän testin, naaras lähestyy pesää, menee sen sisään ja tutkii rakennusmateriaaleja nokkimalla ja nyhtämällä niitä jopa kymmenen minuutin ajan. Sillä aikaa kun naaras suorittaa tupatarkastusta, koiras laulaa sille läheiseltä oksalta. Naaras saattaa koska tahansa päättää, ettei pesä vastaa sen vaatimuksia ja lähteä tarkastamaan muiden koiraiden aikaansaannoksia. Koiras, jonka pesän useat naaraat ovat hylänneet, rikkoo usein pesänsä ja aloittaa rakentamisen alusta. Asettamalla ykkössijalle koiraat, jotka pysyvät rakentamaan korkealuokkaisen pesän, kutojalintunaaras ratkaisee tulevien poikastensa suojelu- ja ruokintaongelmat. Lajin parinvalintaperiaatteet ovat kehittyneet tähän suuntaan siksi, että valikoiville yksilöille koitui enemmän etua suhteessa vähemmän valikoiviin naaraisiin, jotka kelpuuttivat minkä tahansa kohdalle sattuneen koiraan.

Kutojalintujen tavoin naiset pitävät parhaina miehiä, joilla on houkutteleva ”pesä”. Otetaan esimerkiksi eräs naisten kehityshistoriansa aikana kohtaama parinvalintaongelma: kuinka tunnistaa mies, joka on halukas sitoutumaan pitkäaikaiseen suhteeseen. Jos esiäitimme valitsi miehen, joka oli häilyväinen, hetken mielijohdeesta toimiva, harrasti seksiä eri suunnilla tai ei kyennyt pitkäkestoiseen suhteeseen, hän joutui kasvatamaan lapsensa yksin ilman elatusta, apua ja suojelua, joita toisenlainen mies olisi voinut tarjota. Jos nainen suosi valinnassaan luotettavaa, sitoutumishaluista miestä, oli luultavampaa, että hänen lapsensa jäivät eloon ja menestyivät. Tuhansien sukupolvien aikana naisissa kehittyi mieltymys miehiin, jotka osoittivat merkkejä halusta sitoutua, aivan samoin kuin kutojalintunaaraissa kehittyi mieltymys kunnollisia pesiä rakentaviin koiraisiin. Tämä valintaperiaate ratkaisi tärkeitä lisääntymiseen liittyviä ongelmia aivan samoin kuin ravintomieltymykset ratkaisivat merkittäviä hengissä selviytymiseen liittyviä ongelmia.

Ihmisyksilöt eivät aina toivo kumppanilta pitkäaikaiseen parisuhteeseen tarvittavaa sitoutumista. Miehet ja naiset etsivät joskus tarkoituksella satunnaista seksiseuraa, lyhytaikaista suhdetta tai rakkausjuttua. Ja silloin heidän valintakriteerinsä muuttuvat, joskus hyvinkin dramaattises-

ti. Eräs ihmisyksilön tärkeimmistä päätöksistä on se, etsiikö hän lyhytaikaista kumppania vai pitkäaikaista puolisoa. Hänen käyttämänsä lisääntymisstrategiat riippuvat tästä päätöksestä. Tässä kirjassa esitellään miesten ja naisten universaalit parinvalintaperiaatteet, paljastetaan evoluution logiikka sukupuolten erilaisten valintaperiaatteiden suhteen ja perehdytään muutoksiin, joita mieltymyksissä tapahtuu, kun ihmisyksilöt etsivät lyhytaikaisen seksikumppanin sijaan pitkäaikaista parisuhdetta.

KUMPPANIN HOUKUTTELEMINEN

Vastakkaisen sukupuolen valintakriteereitä vastaavista ihmisistä on kova kysyntä. Onnistuneeseen parinmuodostukseen ei riitä, että ymmärtää toisen sukupuolen edustajan olevan haluttava – eihän marjapensaankämmenkin jyrkän rotkon pohjalla vielä riitä. Seuraavaksi parinmuodostuksessa on pärjättävä kilpailussa haluttavasta puolisoista.

Kalifornian rannikon merinorsu-urokset käyttävät parittelukautena teräviä syöksyhampaitaan kukistaakseen kilpailijat lähitaistelussa.⁷ Kampailu ja mylvintä jatkuvat usein öisinkin. Lopuksi häviäjät, kilpailun uupuneet uhrit, makaavat rannalla naarmuisina ja verissään. Voittaja sen sijaan on vasta työnsä alussa. Hallitsevan koiraan on partioitava haareminsa alueella, jolla on tusinan verran tai enemmänkin naaraita. Pitääkseen kiinni paikastaan elämän kiertokulussa sen on paimennettava harhautuneet naaraat takaisin haaremiin ja pidettävä loitolla muut urokset, jotka pyrkivät parittelemaan haaremin naaraiden kanssa heti kun silmä välttää.

Sukupolvesta toiseen vahvimmat, suurimmat ja ovelimmat merinorsut ovat onnistuneet saamaan kumppanin. Suuret ja aggressiiviset koiraat estävät muiden koiraiden pääsyn parittelemaan ja siirtävät urospoikasilleen geenit, jotka kantavat samanlaisia ominaisuuksia kuin niillä itsellä on. Nykyään koiraat painavat noin 1800 kiloa eli neljä kertaa enemmän kuin naaraat, jotka näyttävätkin ihmistarkkailijan silmissä rudentuvan parittelun aikana koiraan painon alle.

Merinorsunaaraat parittelevat mieluummin voittajien kanssa ja siirtävät siksi naaraspoikasiinsa voittajaominaisuuksia suosivat geenit. Valitsemalla parittelukumppanikseen suuren ja vahvan koiraan, ne myös siirtävät urospoikasilleen kokoon ja taistelukykyyn vaikuttavia geenejä. Pienet, heikot ja arat koiraat eivät pääse parittelemaan lainkaan. Niistä tulee evoluution umpikujia. Koska vain 5 % uroksista hallitsee 85 % naaraista, valintapaineet ovat kovat.

Merinorsu-urosten on taisteltava paitsi päihittääkseen muut koiraat, myös tullakseen naaraiden valitsemiksi. Jos pienempi uros yrittää paritella naaraan kanssa, tämä alkaa mylviä. Mahtiuros ryntää naaraan varoitukset kuultuaan paikalle, kohottaa päänsä ja paljastaa uhkaavalla eleellä massiivisen rintansa. Pelkkä uhkaus riittää yleensä saamaan pienemmän koiraan pötkimään pakoon. Naaraiden valintaperiaatteet ovat yksi niistä avaintekijöistä, jotka saavat koiraat kilpailemaan keskenään. Jos naaraat parittelisivat mielellään myös pienempien ja heikompien koiraiden kanssa, ne eivät hälyttäisi mahtiurosta apuun ja valintapaineet kohti suurta kokoa ja voimaa eivät olisi yhtä kovat. Naaraiden valintaperiaatteet vaikuttavat siis ratkaisevasti koiraiden välisen kilpailun perussääntöihin.

Ihmiset eivät pariutumiskäyttäytymiseltään muistuta kovinkaan paljon merinorsuja. Merinorsu-uroksista esimerkiksi vain viisi prosenttia hoi-
taa 85 % paritteluista, kun ihmiskoiraista yli 90 % onnistuu löytämään jos-
sain elämänsä vaiheessa kumppanin.⁸ Merinorsu-urokset pyrkivät pitä-
mään suuren naarashaaremin kokonaan itsellään ja voittajat säilyttävät
valta-asemansa vain yhden tai kahden parittelukauden ajan, kun taas ih-
miset muodostavat liittoja, jotka kestävät usein vuosia tai jopa vuosikym-
meniä. Miehillä ja merinorsu-uroksilla on kuitenkin yksi yhteinen, merkit-
tävä haaste: molempien on kilpailtava toisten urosten kanssa saadakseen it-
selleen kumppanin. Miehet, joista naiset eivät ole kiinnostuneita, ovat vaa-
rassa jäädä ilman parittelukumppania.

Kaikkialla eläinmaailmassa koiraat kilpailevat yleensä kumppaneis-
ta kiihkeämmin kuin naaraat, ja usein koiraiden kilpailu on myös selvästi
huomiota herättävämpää ja äänekkäämpää. Kuitenkin myös monien laji-

en naaraiden keskinäinen kilpailu on kiivasta. Husaariapina- ja etiopian-
paviaaninaaraat häiritsevät toisten apinoiden parittelua, jotta muut naa-
raat eivät onnistuisi lisääntymään. Reesusapinanaaraat puolestaan käyt-
tävät väkivaltaa keskeyttääkseen toisten koiraiden ja naaraiden parittelun
ja voittavat joskus koiraan itselleen. Keltapaviaanien keskuudessa naaraat
kilpailevat keskenään paitsi parantaakseen parittelumahdollisuuksiaan,
myös luodakseen koiraiden kanssa pitkäkestoisia sosiaalisia suhteita, jotka
antavat niille turvaa muita yksilöitä vastaan.⁹

Naisten keskinäinen kilpailu on yleensä vähemmän räikeää ja väki-
valtaista kuin miesten, mutta se on yhtä lailla leimallista ihmisen pariutu-
miskäyttäytymiselle. Kirjailija H. L. Mencken on todennut: ”Kun naiset
suukottavat toisiaan, muistuttaa se aina nyrkkeilijöiden kädenpuristusta.”
Tässä kirjassa näytetään, millä tavoin naiset ja miehet kilpailevat toisen
sukupuolen edustajista. Heidän käyttämänsä taktiikat ovat usein sopeutu-
neet vastaamaan toisen sukupuolen valintaperiaatteita. Ne, joilla ei ole toi-
sen sukupuolen edellyttämiä ominaisuuksia, ovat vaarassa jäädä parinva-
linnan tanssiaisissa seinäkukkasiksi.

KUMPPANIN PITÄMINEN ITSELLÄ

Myös kumppanin pitäminen itsellä on merkittävä sopeutumisongelma.
Kumppani saattaa yhä olla kilpailijoiden silmissä haluttava, ja samoille
apajille tullut kilpailija voi tehdä tyhjäksi kaiken kumppanin löytämiseen,
kosiskeluun ja pysyvän suhteen luomiseen käytetyn vaivan. Naaras tai koi-
ras voi myös lähteä toisen matkaan, jos kumppani ei onnistu täyttämään
hänen tarpeitaan ja halujaan tai jos saapuvilla on joku, jolla on enemmän
uutuudenviehätystä, kauneutta tai joka herättää enemmän ihailua. Kun
kumppanin on onnistunut saamaan, hänestä on pidettävä kiinni.

Tarkastellaan esimerkiksi *Plectica nearcticaa*, karvasääskeä, joka tunne-
taan englanniksi nimellä *lovebug*. Koiraat muodostavat varhain aamulla
parvia ja leijailevat paikallaan ilmassa puolen metrin korkeudella maasta